

ACADEMIA ROMÂNĂ
ȘCOALA DE STUDII AVANSATE A ACADEMIEI ROMÂNE
INSTITUTUL DE ISTORIE "NICOLAE IORGA" DIN BUCUREȘTI

TEZĂ DE DOCTORAT
(Rezumat)

Conducător științific:

Prof. Univ. Dr. Ioan CHIPER

Doctorand:

Sebastian MITRACHE

București

2018

România și arhitectura europeană de securitate
De la Pactul de la Varșovia la Actul Final de la Helsinki
(1955-1975)

Cuvinte cheie: *politică externă, apărare, securitate, alianță, NATO, Pactul de la Varșovia, CSCE, dezarmare, diplomație, negocieri, principii, drept internațional, relații internaționale, coexistență pașnică, destindere, doctrina suveranității limitate*

Teza noastră de doctorat urmărește să evidențieze, pornind de la analizarea principalelor evoluții de securitate și a impactului asupra arhitecturii europene de securitate, modul în care autoritățile de la București s-au adaptat acestora și, de la caz la caz, încercările lor de a minimiza riscurile sau de a valorifica oportunitățile sesizate. Reperle temporale între care ne-am înscris demersul de cercetare sunt două evenimente determinante pentru arhitectura europeană de securitate în perioada *războiului rece*: semnarea, la 14 mai 1955, a tratatului în baza căruia a luat ființă alianța politico-militară a lagărului socialist - Pactul de la Varșovia, respectiv încheierea, la 1 august 1975, la Helsinki, a Actului Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE).

Constituirea Pactului de la Varșovia consacra dimensiunea fundamentală a securității europene în perioada *războiului rece* – aceea a alianțelor politico-militare adverse, alianța de apărare colectivă a lagărului socialist constituind contraponderea la NATO, organizația transatlantică creată în baza Tratatului de la Washington, semnat la 4 aprilie 1949. Prin Actul Final al CSCE, dimensiunea de securitate colectivă s-a adăugat aceleia a blocurilor politico-militare adverse. Cele două dimensiuni ale securității vor coexista până la sfârșitul *războiului rece*, procesul CSCE contribuind însă la erodarea treptată a coeziunii lagărului socialist.

Dintr-o perspectivă istoriografică, perioada *războiului rece* a devenit, probabil, cea mai intens studiată. Majoritatea analizelor realizate în statele fostului lagăr sovietic, inclusiv în cazul României, au fost dedicate, însă, în special politicii externe și într-o mai mică măsură simbiozei acesteia cu politica de securitate, asupra căreia a avut, într-adevăr, rolul determinant. De asemenea, dacă problematica Pactului de la Varșovia s-a bucurat de o mai mare atenție, în schimb Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa i-au fost dedicate mai puține lucrări de sinteză. Este important ca o analiză cuprinzătoare a CSCE să includă evoluția istorică a inițiativei unei conferințe pan-europene de securitate până la materializarea acesteia în anii '70, cu evidențierea rolului tactic al acestei inițiative în planurile sovietice, dar și a oportunităților specifice oferite unor state aflate în sfera de influență a URSS, precum România.

Pe acest fond, un element de originalitate în plan metodologic al lucrării noastre este abordarea sistemică, bazată pe interacțiuni și relații de cauzalitate, a intereselor și acțiunilor României în panul securității, pe două paliere: raportat la direcțiile majore de evoluție în cadrul lagărului socialist, la nivel european și internațional, respectiv evidențierea conexiunii dintre abordările în planul securității și cele pe dimensiunea de politică externă.

Din perspectiva surselor documentare utilizate, lucrarea aduce elemente de originalitate, prin utilizarea unor surse inedite. Chiar dacă Arhivele Naționale Istorice Centrale, ca și Arhivele MAE, au fost intensiv studiate în ultimele decenii, acestea au oferit o serie de elemente de noutate, reflectate în conținutul lucrării. Elementul major de originalitate din perspectiva documentării îl reprezintă valorificarea fondurilor documentare din cadrul Arhivelor NATO din Bruxelles, prea puțin utilizate până în prezent nu doar de către istoricii români ci, în general, în ansamblul analizelor dedicate *războiului rece*. Arhivele NATO au oferit un bogat și inedit material documentar asupra evoluțiilor din cadrul Alianței Nord-Atlantice, percepției asupra Pactului de la Varșovia și evaluărilor occidentale asupra statelor membre ale lagărului socialist, inițiativelor în planul securității și dezarmării. O atenție aparte în cadrul lucrării a fost acordată evaluărilor NATO asupra posturii României în cadrul lagărului socialist și inițiativelor sale în planul politicii externe și de securitate. Modul în care reflectarea României în documentele NATO a evoluat în plan cantitativ și calitativ este sugestivă pentru evoluția percepției Alianței și a statelor membre asupra României.

Am structurat lucrarea noastră pe cinci capitole, reperle acestora fiind evenimente care au avut un rol determinant pentru politica externă și de securitate a României.

Capitolul introductiv este dedicat evoluțiilor majore pentru securitatea europeană în primul deceniu postbelic (1945-1955), care au condus la consacrarea efectivă a *războiului rece* în Europa. Au fost surprinse principalele direcții de adâncire a diviziunii Est-Vest, fiind acordată o atenție specială problemei germane, *cheia de boltă* a dinamicii securității europene pentru perioada studiată. În această etapă, România, ca și alte state cărora conjunctura și deciziile politice ale marilor puteri le-au rezervat apartenența la sfera sovietică de influență, a avut, în esență, ca obiectiv principal consolidarea regimului comunist intern, securizarea susținerii Moscovei pentru grupul aflat la conducere fiind esențială. Pentru asigurarea menținerii la putere a echipei conducătoare, urmarea neabătută a directivelor Moscovei era o condiție *sine qua non*. Adeziunea comuniștilor români la liniile trasate de Moscova era evidențiată și prin asumarea și

amplarea dată campaniei de *luptă pentru pace*, trasată ca obiectiv prin rezoluția reuniunii Cominform de la București, din noiembrie 1949. Constituirea NATO, în baza Tratatului de la Washington, din 4 aprilie 1949, a constituit motivația acestei campanii, pe care conducerea de la București a derulat-o cu o maximă seriozitate, printr-o mobilizare la scara întregii țări. În ianuarie 1951 delegația Partidului Muncitoresc Român (PMR) participa, la Moscova, la reuniunea convocată de Stalin pentru demararea procesului de consolidare militară a lagărului socialist. Conform deciziilor adoptate, România urma să beneficieze de una dintre cele mai substanțiale creșteri ale efectivelor militare, ca și de un program ambițios de înarmare. Prin deciziile adoptate, în special constituirea unui Comitet de Coordonare Militară, reuniunea respectivă - în cadrul căreia, conform propriilor evaluări, delegația română s-a afirmat în fața lui Stalin prin propunerile "realiste" avansate - poate fi considerată un precursor al alianței ce va fi constituită în baza Tratatului de la Varșovia, patru ani mai târziu.

Cel de-al doilea capitol – *România între provocările și oportunitățile "spiritului Genevei"* – abordează perioada 1955-1958, definitivă pentru dinamica relațiilor Est-Vest pe întreaga perioadă a *războiului rece*. Constituirea Pactului de la Varșovia, ca reacție la NATO, a marcat trecerea la o nouă etapă a confruntării Est-Vest, prin instituționalizarea alianțelor politico-militare adverse. La momentul semnării Tratatului de la Varșovia, la 14 mai 1955, Moscova era însă mai puțin interesată de instituționalizarea, în baza acestuia, a unei alianțe militare efective. Interesul său principal era instrumentarea unui mijloc tactic de presiune asupra blocului occidental în direcția dizolvării NATO – care tocmai a admis RFG ca membru câteva zile înainte de semnarea Tratatului de la Varșovia - prin crearea unui aranjament pan-european de securitate colectivă care să facă redundante alianțele formale. Evidențiem, în acest capitol, evoluțiile pe acest subiect, începând cu propunerile sovietice la Conferința de la Geneva, precum și modul în care NATO a evaluat și a reacționat la aceste propuneri. Trecem în revistă, de asemenea, alte propuneri asociate lansate de lagărul socialist, precum și propunerile în sfera securității și dezarmării lansate de occidentali.

Este relevant, pentru ilustrarea rolului tactic al alianței de apărare colectivă a lagărului socialist, faptul că articolul 11 al Tratatului de la Varșovia prevedea că documentul juridic respectiv își va încheia valabilitatea în momentul în care va fi încheiat un tratat general de securitate europeană. Cu o intensitate variabilă, adaptată contextului internațional, începând cu Summit-ul de la Geneva, proiectul unui aranjament pan-european de securitate a constituit o

dimensiune prioritară a politicii externe și de securitate a URSS, suferind, în timp, o serie de adaptări substanțiale. În paralel, inițiativele din sfera securității au fost dublate de acelea din planul dezarmării, ambele fiind menite să ofere Moscovei, chiar și în cazul imposibilității înregistrării oricăror progrese pe fond, importante câștiguri propagandistice.

Perioada abordată în capitolul II a consemnat și primele crize semnificative cu care s-au confruntat cele două blocuri politico-militare, ambele în anul 1956 – criza maghiară, respectiv, criza Suezului, al căror impact asupra securității europene, inclusiv asupra celor două alianțe, este reflectat în acest capitol.

Pentru România, perioada 1955-1958 a fost nu doar una de afirmare ca un aliat fidel al Moscovei, inclusiv în cadrul Pactului de la Varșovia, ci și de testare, cu acordul Moscovei, a unor noi direcții de acțiune în domeniul politicii externe, valorificând și statutul de membru ONU dobândit în decembrie 1955. Încrederea de care s-a bucurat conducerea de la București, personal Gheorghe Gheorghiu-Dej, din partea Kremlinului, a permis retragerea trupelor sovietice din România, în 1958, pe fondul campaniei sovietice de dezarmare și reducere a efectivelor militare. În acest fel, conducerea de la București, desprinzând importante învățăminte din intervenția sovietică în Ungaria, în 1956, a reușit să îndepărteze una dintre principalele pârgii de control sovietic nemijlocit asupra României, și o potențială amenințare directă pentru echipa conducătoare a PMR. S-au creat condițiile pentru o abordare mai proactivă și mai destinsă din partea României în sfera relațiilor externe, îmbinând interesele Moscovei și cu nuanțe proprii, așa cum a fost cazul inițiativelor balcanice, avansate de prim-ministrul Chivu Stoica în 1957. Acestea se înscriu într-o abordare generală coordonată de Moscova la nivelul întregului lagăr socialist, de lansare a unor inițiative, cu scop principal propagandistic, privind crearea de zone libere de arme nucleare, de pace și bună vecinătate. Impactul cel mai semnificativ al acestor inițiative l-a avut proiectul lansat de ministrul de Externe polonez, Adam Rapacki, privind o zonă liberă de arme nucleare în Europa Centrală, ală cărui evaluări din partea SUA și a NATO la prezentăm, de asemenea, în acest capitol. Așa cum a fost și cazul inițiativei poloneze, conducerea de la București a sesizat în inițiativele balcanice, dincolo de instrumentarea unor obiective ale Moscovei, și oportunitatea consacării unui context regional de securitate menit să servească intereselor românești.

Este reflectată, pe acest fond, prin valorificarea unor documente din Arhivele NATO, includerea unor nuanțe în evaluările Alianței Nord-Atlantice asupra României, în sensul

evidențierii, alături de loialitatea față de URSS ca element definitoriu al politicii interne și externe, și un interes sporit pentru extinderea relațiilor economice și culturale cu Occidentul, inițiativele balcanice, eforturile pentru menținerea de bune relații cu Iugoslavia, dar și o tendință de consolidare a relațiilor cu state din afara Europei, lansarea mișcării de nealiniere, prin conferința de la Bandung (1955), fiind primită cu interes de autoritățile de la București.

Capitolul al III-lea – De la conformism la contestarea directivelor Moscovei. Valorificarea de către România a ”coexistenței pașnice” (1959 – 1964) – acoperă o perioadă intensă, atât prin prisma evoluțiilor de securitate pe plan european și global, cât și din perspectiva adaptării politicii externe și de securitate a României spre îndeplinirea unor obiective proprii, cu nuanțe distincte sau chiar diferite pe fond față de cele ale Moscovei. Perioada respectivă a fost marcată de evenimente cu impact de securitate major – precum cea de-a doua criză a Berlinului (noiembrie 1958 – octombrie 1961) și criza rachetelor din Cuba - marcând raporturile dintre cele două superputeri, SUA și URSS, precum și evoluțiile din cadrul alianțelor politico-militare subordonate acestora. În cadrul NATO, perioada respectivă a înregistrat o serie de provocări la adresa coeziunii interne, pornind de la dezbaterile pe tema rolului descurajării nucleare (evoluția proiectului *Forței Multilaterale-MLF*), respectiv, în plan politic, rolul dimensiunii de consultări inter-aliat. În privința Pactului de la Varșovia, perioada respectivă a consemnat transformarea efectivă a acestei alianțe din instrument politic într-o organizație militară *per se*, incluzând accentul pe integrarea sporită a armatelor naționale, consolidarea structurilor militare și lansarea unui program de exerciții multinaționale. Deteriorarea rapidă a relațiilor sovieto-chineze a constituit un alt factor important cu impact asupra coeziunii lagărului socialist. Pactul de la Varșovia, la care China participa în calitate de observator, a devenit scenă a acestor confruntări.

În cazul României, perioada 1959-1964 a fost una de încercare a valorificării oportunităților *coexistenței pașnice* în direcția extinderii relațiilor politice și economice cu state din afara lagărului socialist. După ce, în perioada 1959-1960 autoritățile de la București au căutat să nu genereze motive de suspiciune Moscovei și să demonstreze că retragerea trupelor sovietice din România a fost decizia corectă, primele tensiuni în relația București-Moscova au fost create de politica sovietică în cadrul Consiliului pentru Ajutor Economic Reciproc (CAER), respectiv de inițiativele pe tema specializării, ulterior privind transformarea CAER într-un organism supranațional. Aceste divergențe vor fi replicate și în cadrul Pactului de la Varșovia, România respingând propunerile de consolidare instituțională a organizației (prin crearea unui comitet

permanent al miniștrilor Afacerilor Externe, respectiv întărirea structurilor militare ale alianței și constituirea unui secretariat permanent).

În perioada 1959-1964 autoritățile de la București au consolidat, treptat, o dimensiune națională a politicii externe, cu impact asupra abordării de securitate. Poziția principială pe care România a adoptat-o față de diferendul sovieto-chinez a atras criticile Moscovei și a avut un rol determinat în accentuarea tensiunilor între București și Moscova. Criza rachetelor din Cuba, din octombrie 1962, a determinat o preocupare majoră autorităților române față de posibilitatea de atragere într-un conflict major între URSS și SUA. Aceasta a determinat demersuri ale Bucureștilor în relația cu Washingtonul pentru clarificarea față de Administrația americană a conduitei românești, conducând la o declarație efectivă de neutralitate a României față de un eventual conflict sovieto-american în care România ar fi fost atrasă fără acordul său (așa cum consemnează diplomatul american Raymond Garthoff). Evaluările occidentale, precum cele realizate în cadrul NATO, au consemnat nuanțarea politicii externe a României în cadrul lagărului socialist. O concluzie ce poate fi desprinsă din analizarea documentelor din Arhivele NATO este atenția în creștere de care poziția României în cadrul Pactului de la Varșovia și acțiunile sale de politică externă au beneficiat în cadrul evaluărilor aliate, începând cu anii 1962-1964.

Anul 1963 a consemnat, pentru prima dată, și încălcarea de către România a disciplinei de bloc la ONU, în privința rezoluției privind denuclearizarea Americii Latine. Consecvență abordărilor pe acest subiect, inclusiv prin prisma inițiativelor proprii privind denuclearizarea Balcanilor, România puna, astfel, abordarea principială înaintea disciplinei de vot la nivelul lagărului socialist.

Plenara lărgită a CC al PMR din aprilie 1964 marca trecerea la o nouă etapă, calitativ superioară, a abordării autonome a României în cadrul lagărului socialist. Mesajul prevalent al *Declarației cu privire la poziția PMR în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale*, adoptată cu acel prilej, a fost importanța primordială a interesului național în raport cu acela de bloc, abordare pe care România a căutat să aplice în mod consecvent, din acel moment, în politica sa externă.

Capitolul IV – Crizele blocurilor politico-militare. Oportunități și provocări pentru România (1965-1968) – analizează o etapă de crize interne de anvergură atât pentru NATO, cât și pentru Pactul de la Varșovia. Paralelismul problemelor instituționale cu care s-au confruntat

cele două alianțe poate părea surprinzător. Factorii declanșatori au fost însă de natură diferită. În cazul NATO, problemele au apărut ca urmare a aspirației Franței de a își consolida propriul profil în cadrul Alianței, profitând de slăbirea rolului SUA prin implicarea în războiul din Vietnam. Eșuând în aceste încercări, Franța a decis în 1966 să se retragă din structurile militare integrate ale Alianței, decizie materializată un an mai târziu. Situația creată în cadrul NATO a generat o activare a statelor mici și mijlocii în salvagardarea propriilor interese. Preocupați, pe de o parte, de riscul dezangajării militare a SUA din Europa, pe de altă parte de posibilitatea unui conflict între cele două superputeri, căreia i-ar fi căzut victimă, aliații mici și mijlocii au avut rolul determinat în adoptarea unei noi abordări strategice de către NATO, consacrată în decembrie 1967 prin documentul privind „Noile Sarcini ale Alianței” (Raportul Harmel). Disponibilitatea spre dialog cu adversarul se adăuga dimensiunii de apărare și descurajare și se consacra drept fundamentul abordării de către NATO a politicii de *destindere*.

Dacă în cazul NATO criza internă a fost generată de nevoia de mai multă democrație, pentru Pactul de la Varșovia criza instituțională a fost generată, din contra, de dorința Moscovei de a impune mai mult control și un caracter supranațional instituțiilor Pactului.

Pentru România, perioada 1965-1968 a reprezentat etapa de afirmare a unei politici externe românești cu accent sporit pe promovarea interesului național. Valorificând oportunitățile oferite de evoluțiile în plan internațional, autoritățile de la București au căutat să transpună în practică abordarea reflectată în Declarația PMR din aprilie 1964. Principiile independenței, suveranității, neamestecului în treburile interne, nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță, rezolvării disputelor exclusiv prin mijloace pașnice, au devenit elemente centrale ale discursului de politică externă al României. Stabilirea relațiilor diplomatice cu RFG, neaplicarea deciziei Moscovei, urmată de toți ceilalți membri ai lagărului socialist, de întrerupere a relațiilor diplomatice cu Israelul, ca urmare a „războiului de șase zile”, poziția adoptată de România în negocierea Tratatului de Neplifera Nucleară, au reprezentat decizii în adoptarea cărora interesul național a prevalat asupra aceluia de bloc. Pe de altă parte, România a fost principalul oponent al inițiativelor de consolidare a controlului sovietic asupra Pactului de la Varșovia prin conferirea unui caracter supranațional organismelor Pactului. Poziția diferită a României în cadrul lagărului socialist a beneficiat de tot mai multă atenție din partea occidentalilor, aspect reflectat și de documentele diplomatice americane și Arhivele NATO, reflectate în acest capitol pentru evidențierea percepției occidentale asupra României. Astfel, o

evaluare a Agenției Centrale de Informații (CIA) a SUA din februarie 1965 menționa mesaje informale din partea României privind dorința de a ieși din Pactul de la Varșovia, dacă ar fi avut această posibilitate, evaluările americane concluzionând că România va căuta să se detașeze tot mai mult de activitățile Pactului. O analiză NATO din toamna aceluiași an, pornind de la evaluarea limitelor atinse de disidența iugoslavă în raport cu Moscova, evidențiază opinia unora dintre aliați în favoarea redirecționării sprijinului către stimularea abordării românești de consolidare a independenței de Moscova. Un aspect relevant, reflectat într-un raport al ministrului român al Forțelor Armate, în iunie 1968, privind presiunea sovietică în direcția consolidării instituțiilor militare ale Pactului, este menționarea ca opțiune a retragerii României din structurile militare ale Pactului, rămânând însă membru ale acestei alianțe –în esență preluarea modelului francez din cadrul NATO.

Între elementele semnificative identificate în Arhivele NATO privind raportarea la România se numără și trecerea acesteia pe primul loc în privința creditelor financiare acordate de statele NATO țărilor est-europene. Creditele acordate României au ajuns să aibă o valoare aproximativ egală cu suma creditelor acordate tuturor celorlalți est-europeni, exceptând Polonia (care, după ce a fost o lungă perioadă principalul beneficiar al acestor credite, a trecut pe locul secund).

Relansarea, cu ocazia reuniunii de la București, din iulie 1966, a Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Varșovia, a inițiativei unei conferințe paneuropene de securitate, a constituit o oportunitate pe care România a căutat să o valorifice. Alături de insistența asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile dintre stat, retragerea bazelor militare străine și desființarea simultană a celor două blocuri militare opuse s-au consacrat ca elemente cheie ale viziunii românești privind viitorul securității europene.

Neparticiparea la intervenției militare a URSS și a cinci membri ai Pactului de la Varșovia pentru reprimarea „Primăverii de la Praga” și condamnarea virulentă a acestei acțiuni, a însemnat apogeul afirmării internaționale a României ca disident în cadrul lagărului sovietic. În același timp, reacția comunității internaționale la intervenție a marcat și limitările viitoare ale disidenței românești în cadrul lagărului socialist. *Doctrina suveranității limitate* enunțată de Leonid Brejnev după criza cehoslovacă a generat o preocupare majoră autorităților de la București. Pentru contracararea acesteia, inițiativa conferinței europene de securitate a oferit contextul potrivit, pe care diplomația românească a căutat să îl valorifice la maximum.

Capitolul V – Geneza Actului Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa. Demersurile diplomației românești pentru invalidarea ”doctrinei Brejnev” (1969-1975) – analizează, pornind de la evoluția procesului de *destindere* Est-Vest, demersurile care au condus la organizarea Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE), raportarea României la acestea și derularea fazelor CSCE, cu evidențierea activității delegației României în procesul de negociere.

Reuniunea de la Budapesta a Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Varșovia, din martie 1969, a adoptat decizii importante privind reorganizarea internă a acestei alianțe, România acceptând să își ridice obiecțiile față de unele dintre propunerile discutate deja de o lungă perioadă, nu însă și în privința constituirii unui comitet al miniștrilor Afacerilor Externe și a unui secretariat permanent. Paradoxal, deși prin deciziile adoptate se consolida dimensiunea militară a Pactului, valoarea sa ca alianță militară pentru Moscova trecea pe un plan secundar în raport cu aceea politică, revenindu-se sub acest aspect la o situație asemănătoare aceleia din anii ’50. Reuniunea de la Budapesta adopta un *Apel către toate statele europene*, pentru convenirea procedurii și a agendei unei conferințe europene de securitate. Materializarea conferinței a trebuit să aștepte finalizarea ”tratelor estice” ale RFG, încheiate sub egida *Neue-Ostpolitik* promovată de cancelarul Willi Brandt, inclusiv Acordul asupra Berlinului, și angajarea Moscovei în direcția unui *Proces de Reducere Reciprocă și Echilibrată a Forțelor* (MBFR).

Sunt evidențiate, în acest capitol, utilizând în principal documente publicate americane și ale Pactului de la Varșovia, dar și documente din arhivele românești și provenite din Arhivele NATO, evoluția procesului care a condus la lansarea efectivă a CSCE și, în mod special, raportarea României la acest proces și abordările autorităților de la București în dezbaterile pe tema securității europene în cadrul Pactului de la Varșovia. De asemenea, sunt abordate acțiunile majore de politică externă ale autorităților de la București din perioada respectivă și impactul acestora, inclusiv, utilizând în special Arhivele NATO, modul în care conduita României a fost percepută de către occidentali. Este semnificativ, din această perspectivă, că în perioada 1969-1975 au avut loc cinci întâlniri la vârf ale lui Nicolae Ceaușescu cu președinții americani Richard Nixon și Gerald Ford, vizita lui Nixon la București din august 1969 fiind prima a unui președinte american într-un stat al lagărului socialist.

Ponderea principală în cadrul acestui capitol revine activității delegației României în negocierile CSCE, începând cu discuțiile multilaterale pregătitoare ce au început la Helsinki la

22 noiembrie 1972, până la semnarea Actului Final de la Helsinki. Accentul în ilustrarea participării delegației României la negocieri a revenit asupra abordării acestora prin prisma obiectivului de a obține un set de principii și mijloace menite să contracareze posibilitatea aplicării de către Moscova a *doctrinei suveranității limitate*. Din această perspectivă, este ilustrată contribuția României la convenirea angajamentelor procedurale pentru derularea consultărilor pregătitoare de la Dipoli, reflectate ulterior în regulile de procedură aplicate conferinței propriu-zise. Derularea negocierilor în afara blocurilor politico-militare și aplicarea principiului egalității suverane pentru toate statele participante la CSCE sunt reguli procedurale pe care România a reușit să le promoveze cu succes. Este acordată, totodată, o pondere importantă derulării procesului de negociere a *Declarației Principiilor* din cadrul Actului Final de la Helsinki. O contribuție specială a fost adusă de delegația României negocierii principiului nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță, singurul din Decalogul de la Helsinki căruia îi sunt asociate măsuri specifice de implementare, ca urmare a demersurilor în acest sens ale delegației României. Relevanța acestui principiu pentru invalidarea *doctrinei suveranității limitate* este fundamentală. Au fost utilizate, pentru reflectarea participării delegației României la negocierile CSCE, în special surse documentare inedite, provenite mai ales din Arhivele MAE și Arhivele NATO, precum și memoriile unora dintre participanții la evenimente, combinarea documentelor de arhivă cu mărturiile participanților la evenimente oferind o perspectivă cuprinzătoare asupra acestora. Procesul de negociere a ilustrat rolul distinct al României în cadrul lagărului socialist, partea română având o agendă proprie de negociere în raport cu aliații săi din Pactul de la Varșovia. În multe situații, această agendă corespundea aceleia urmărite de statele neutre și nealiniat.

Actul Final al CSCE răspundea obiectivului României privind asigurarea unui set de garanții împotriva posibilității de aplicare a *doctrinei suveranității limitate*. Se constituia un aranjament pan-european de securitate care, din perspectiva României, era menit să îi ofere o marjă de acțiune politico-diplomatică în afara Pactului de la Varșovia, alianță de care formal nu se putea desprinde. Valorificarea acestei oportunități a depins de diverși factori, între care contextul internațional și conduita autorităților politice de la București. Realizările nu s-au dovedit, în timp, pe măsura speranțelor. Constituind vârful procesului de *destindere* Est-Vest, Actul Final a marcat, totodată, trecerea acestui proces pe o pantă descendentă. România, ca și celelalte state ale lagărului socialist, va fi pusă într-o postură defensivă de aducerea în prim plan

de către occidentali a problematicii drepturilor omului ("Coșul III" al Actului Final). Evoluțiile interne din România, accentuarea controlului ideologic al partidului asupra societății și promovarea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu au erodat treptat capitalul internațional dobândit în timp prin acțiunile de politică externă.

Negocierile din cadrul Procesului Helsinki rămân, însă, unul dintre cele mai mari succese ale politicii externe românești în planul diplomației multilaterale. Fundamentarea deciziilor și acțiunilor de politică externă pe principiile dreptului internațional, inclusiv pe Actul Final de la Helsinki, a rămas, de atunci, un element definitoriu al politicii externe românești.

ACADEMIA ROMÂNĂ
ȘCOALA DE STUDII AVANSATE A ACADEMIEI ROMÂNE
INSTITUTUL DE ISTORIE "NICOLAE IORGA" DIN BUCUREȘTI

PhD THESIS
(Summary)

Coordinator:

Prof. Univ. Dr. Ioan CHIPER

PhD Candidate:

Sebastian MITRACHE

Bucharest

2018

***Romania and the European Security Architecture
From the Warsaw Pact to the Helsinki Final Act
(1955-1975)***

Key words: *Foreign Policy, defence, security, alliance, NATO, the Warsaw Pact, CSCE, disarmament, diplomacy, negotiation, principles, International Law, International Relations, peaceful coexistence, détente, Doctrine of limited sovereignty*

The goal followed through our PhD Thesis is highlighting Romania's positions on, and adaptation to, the major European security evolutions, during 1955-1975. Our research starts with a milestone for the European security architecture during the Cold War: the conclusion, on 14 May 1955, of the Treaty creating the political-military alliance of the socialist camp – the Warsaw Pact. It ends with another milestone: the Helsinki Final Act of the Conference for Security and Cooperation in Europe (CSCE), signed on 1st August 1975.

Through the setting up of the Warsaw Pact, a fundamental dimension of the European security during the Cold War had been established – that of the opposing political-military alliances. The collective defence alliance of the socialist camp represented the counter-weight to NATO, the transatlantic organisation founded on the basis of the Washington Treaty signed on 4th April 1949. Through the Helsinki Final Act, the collective security dimension has been added to the one represented by the opposing political-military blocks. The two dimensions will coexist until the end of the Cold War, but the CSCE Process will have its role in the gradually undermining the cohesion of the socialist camp.

Starting from the assessment of the evolutions and trends of the European security, our objective was to underscore the way the Romanian authorities have adapted their policies to these evolutions, have tried to influence these evolutions, within their possibilities, and to take advantage of the European security context in order to fulfil specific Romanian interests.

The Cold War became, perhaps, the most studied subject by the historians. Most of the dedicated studies in the countries of the former socialist camp, including Romania were, however, focused mainly on the foreign policy and less on its impact on the security policy. Also, while the Warsaw Pact benefited of a higher attention, the Conference for Security and Cooperation in Europe was, instead, benefiting of a less comprehensive research. Therefore, it is important such a comprehensive approach on the CSCE to include the historical evolution of the initiative of the all-European conference since its beginning in the '50s until its outcome in the '70s. Such a study underscores the tactical role of the initiative in the Soviet plans, as well as the

specific opportunities some countries belonging to the Soviet sphere of influence, such as Romania, have tried to benefit off.

Against this background, from a methodological perspective, an element of originality of our research is the systemic approach, with a strong focus on interconnections, on Romania's interests and actions in the security domain, on two layers: in relation with the major evolutions within the socialist camp, at European and international levels, respectively underlying the connection between the security and the foreign policy approaches.

From a documentation perspective, our research brings also new elements. Despite the fact that the Romanian National Archives, as well as the Romanian Ministry of Foreign Affairs' Archives were intensively studied in the last decades, they continued to offer documents that were not published or use so far by historians that we reflected in our thesis. The major innovation from a documentation perspective is the use of the NATO Archives in Brussels, who provide a rich source of documents so far not or to little studied not only by the Romanian historians, but in general, in the amount of work dedicated to the Cold War. The NATO Archives have offered us a rich and innovative source of documentation on the North-Atlantic Alliance, NATO's perceptions on the Warsaw Pact and on its member-countries, and the security and disarmament initiatives. A particular focus in our research has been given to the NATO's assessment on the Romanian posture within the socialist camp and Bucharest's initiatives on foreign and security policy. The way Romania is reflected in NATO documents, both from a quantity and a quality's perspective, is highly relevant for the changing perception on Romania of the Alliance and its members.

We structured our thesis in five chapters, their boundaries' being that had the role of critical junctures for Romania's foreign and security policy.

The 1st chapter has the role of scene setter, being dedicated to the major evolutions for the European security in the first decade after the Second World War (1945-1955), that effectively led to the Cold War on the European continent. The main directions of the East-West division were analysed, with a particular attention to the German question, the decisive factor for the European security dynamics within the period that is the object of this research. Throughout this first decade after the end of the Second World War, Romania (as other countries belonging to the Soviet sphere of interest), has as the main objective the consolidation of the communist regime at home, and securing Moscow's support for the elite in power. For the latest, following

without any reservation the directives issued by Moscow was a *sine qua non* condition. The adhesion of the Romanian leadership to the Moscow's policies has been underlined also through the ownership it assumed and the magnitude it gave to the *fight for peace* campaign that represented a tasking issued by the Cominform meeting in Bucharest, in November 1949. The establishment of NATO, based on the Washington Treaty of 4th April 1949, was the reason for this campaign, which benefited of a maximum of involvement from the leadership in Bucharest, through a whole of the country mobilisation. In January 1951, the leadership of the Romanian Labour's Party participated, in Moscow, to the meeting convened by Stalin to start the process of military consolidation of the socialist camp. According to the decisions issued by this meeting, Romania was designated to benefit of one of the most substantial increased of its military personnel, as well as of an ambitious military modernization. Through the decisions adopted by the January 1951 meeting, in particular the establishment of Military Coordination Committee, this event - at which the Romanian delegation, according to its self-assumed assessments, made a good impression, through its "realistic" proposals – could be considered as a precursor of the military alliance that will be founded four years later through the Warsaw Treaty.

The second chapter – *Romania between the challenges and the opportunity of the 'Geneva's spirit'* – addresses the years 1955-1958, a defining time for the dynamics of the East-West relations during the entire Cold War. The creation of the Warsaw Pact, as the opponent to NATO, has determined launching of a new stage of the East-West confrontation, through the institutionalisation of the adverse political-military alliances. However, at the signing of the Warsaw Treaty, on 14th May 1955, Moscow was not that much interested in founding an effective military alliance, but to have at its disposal a tactical instrument to use against the Western camp. Its goal was to determine the dissolution of NATO - whose member the Federal Republic of Germany (FRG) just became few days earlier - through the set up of an all-European collective security arrangement that would have made redundant the military alliances. We underline the essentially political role given by the USSR initially to the newly established alliance, actually until the end of 1955 existing just on paper. From Moscow's perspective, the Warsaw Pact was initially a tactical instrument to help promoting a pan-European security arrangement, leading to the dissolution of NATO and the replacement of the collective defence alliance by a European collective security treaty. Article 11 of the Warsaw Treaty stipulated that the treaty will end its validity at the moment when a general European security treaty will be

signed. The Geneva Summit of the four powers (US, UK, France, USSR), in July 1955, has been the moment of launching this project at the highest level by the USSR. With a variable focus, depending of the international context, since that moment on the project of a pan-European security arrangement has been a top priority of the Soviet foreign and security policy. Over time, this project suffered several substantial adaptations. The security initiatives were accompanied by those on disarmament, both being followed by Moscow in order to obtain, if not gains on substance, at least in the area of propaganda.

During the period studied in the second chapter were registered the first two significant crises by the two political-military alliances, both of them in 1956 – the Hungarian, respectively the Suez crises, whose impact on the European security has been reflected in our research.

For Romania, the years 1955-1958 represented not only a time of affirming as a reliable ally to Moscow, including in the Warsaw Pact, but also one of testing, with the approval of Moscow, of new directions of action in the foreign relation, including from the perspective of the UN membership status obtained in December 1955. The Kremlin's trust enjoyed by the Romanian leadership, particularly Gheorghe Gheorghiu-Dej, facilitated the Soviet decision to withdraw the troops from Romania, in 1958, within the context of the Soviet campaign of disarmament and reduction of troops` level. Thus, the Romanian leadership, that learned important lessons from the Soviet intervention in Hungary, in 1956, has managed to eliminate one of the most important leverages of direct soviet control on Romania, and an immediate challenge to the leadership of the Party. In the new context created with the withdrawal of the Soviet troops, appropriate conditions were in place for a more pro-active and relaxed approach in the foreign affairs, allowing mixing Moscow's interests with national, specific ones, as it was the case of the initiatives regarding the Balkans, advanced by the Prime-Minister Chivu Stoica in 1957. These initiatives belong to a coordinated, broader Soviet approach promoted with the involvement of the entire socialist camp, of advancing mainly propaganda motivated initiative of establishing regional nuclear free zones, of peace and good neighbourhood. The best known of these initiatives was the one launched by the Polish Foreign Minister Adam Rapacki, on a nuclear free zone in Central Europe. As it was the case of the Polish initiative, the Romanian leadership as well has identified in the Balkans' initiatives, besides being a vehicle to answer to the Soviet objectives, also an opportunity to advance in the direction of setting up a regional security context that would have been more favourable to the Romanian interests. Based on NATO

documents, we underscore some nuances in the Allied assessments on Romania at that time, through adding, besides the unquestionable loyalty to the USSR, also an increasing interests of the Romanian authorities to expand the economic and cultural relations with the West, the initiatives on the Balkans, the efforts to keep good relations with Yugoslavia, but also a tendency to develop relations with countries from outside Europe, the launching of the Non-Aligned Movement, at the Bandung conference (1955), being followed with interest by the Romanian authorities.

The third chapter – *From conformism to challenging Russian directives. The opportunities of the “peaceful coexistence” for Romania (1959 – 1964)* – addressed an intense period, both from the perspective of the European security evolutions, as well as from the one of adapting the Romanian foreign and security policy towards focusing more on national objectives, different from the Moscow’s ones. These years have witnessed events with a major security impact – as the second Berlin crisis (November 1958 – October 1961) and the Cuban missiles crisis of 1962, with a strong impact on the relations between the two superpowers, US and USSR, as well as the evolutions within the politic-military alliances.

For NATO, these years have marked significant challenges to the internal cohesion, from the debate regarding the role of the nuclear deterrence (the project of Multilateral Force –MLF) to the role of the intra-allied consultations. In the case of the Warsaw Pact, these years witnessed the transformation of this alliance from a political instrument into a military organisation as such, with a strong focus on the deep integration of the national armies of the member-countries, the consolidation of the military structures and the start of a program of multinational military exercises. The fast worsening of the Sino-Soviet relations had a strong impact on the cohesion of the socialist camp, the Warsaw Pact, to which China participated as an observer, being a scene of these confrontations.

For Romania, the years 1959-1964 witnessed the efforts to take advantage of the *peaceful coexistence* through expanding the political and economic relations with countries outside of the socialist camp. While during 1959-1960 the authorities in Bucharest have tried to avoid giving any reason of suspicion to Moscow, thus proving that the withdrawal of the Soviet troops was the right decision, the first tensions between Bucharest and Moscow have been generated by the Soviet policy within the Council for Mutual Economic Aid (COMECON), by the initiatives on specialisation, later by those on transforming COMECON into a supranational body. These

divergences will be imported and multiplied in the Warsaw Pact, through the Romanian rejection of the initiatives of institutional consolidation of the alliance (including its opposition to a permanent committee of the Ministers of Foreign Affairs, the consolidation of the military structures and the set up of a permanent secretariat).

During 1959-1964 the Romanian authorities gradually consolidated a national dimension of the Foreign Policy, with impact on the security policy as well. The principled position Romania observed on the Sino-Soviet divergences determined increasing critics and suspicions from Moscow and was a key reason for the inflating tensions between Bucharest and Moscow. The Cuban missiles crisis of October 1962 was the reason of a major concern of the Romanian authorities towards the potential of becoming a participant to a major US-Soviet confrontation. This concern has determined initiatives by the Romanian authorities in their relations with the US counterparts to clarify the Romanian conduct. At the top of these demarches was a *de facto* declaration of Romanian neutrality concerning any potential USSR-US conflict in which the Romanian side would have been involved without its consent (as the American diplomat Raymond Garthoff has testified) . The incremental change of conduct of the Romanian foreign policy is reflected in NATO assessments. A general conclusion that could be drawn after studying the documents on Romania from the NATO Archives is an increased focus on the Romanian positions within the Warsaw Pact and on its foreign policy, starting with 1962-1964.

In 1963, Romania was the author of a first breach of the Socialist camp's voting discipline in the UN framework, on the resolution regarding the denuclearisation of the Latin America. In line with its regular positions on this topic, including from the perspective of its initiatives on the denuclearisation of the Balkans, Romania promoted a principled approach to the detriment of the voting discipline within the UN.

The reinforced plenary meeting of the Central Committee of the Romanian Labour's Party of April 1964 was a critical juncture, marking the start of a new qualitative stage of the autonomous approach of Romania within the Warsaw Pact. The paramount message of the *Declaration regarding the Romanian Labour's Party on the problems concerning the communist and labours' international movement*, adopted with that occasion, was the priority given to the national interest before the one of the socialist camp. Starting with that moment, Romania applied this approach openly in its foreign policy.

The fourth chapter – *The crises of the political-military blocks. Opportunities and challenges for Romania (1965-1968)* – addresses a time of internal turmoil for both NATO and the Warsaw Pact. The similarities of the institutional problems that the two alliances confronted with could be seen as surprising. The trigger factors were, however, of a different nature. As regards NATO, the problems have their sources in France's aspirations to enhance its own status, taking advantage of the relative disengagement of the US from NATO, overburdened by the Vietnam War. Unsuccessful in its endeavour, France decided in 1966 to withdraw from the military integrated structures of the Alliance, a decision that was implemented one year later. The problems created by France, added to the concerns about a diminishing of the US support for NATO, fuelled the activism of the small and medium size allies to safeguard their own interests. These countries played the key role in shaping a new NATO strategic approach, in December 1967, through the document on the *New Tasks of the Alliance (The Harmel Report)*. The readiness for dialogue with the adversary added to the collective defence and deterrence into a new approach that will be the fundament of NATO's role in the East -West détente.

While in the case of NATO the internal crisis was generated by the need for more democracy, in the case of the Warsaw Pact the institutional crisis was due, on the contrary, to Moscow's wish to impose more control and a supranational character to the institutions of the alliance.

From Romania's perspective, the years 1965-1968 witnessed the promotion of a foreign policy with a stronger focus on the national interest. Using the opportunities offered by the international evolutions, the Romanian authorities acted to implement the approach reflected in the April 1964 Declaration of the Party. The principles of independence, equality among states, sovereignty, non-interference in the internal affairs, non-use of force and of the threat of force, solving the disputes exclusively through peaceful means have imposed as key elements of the foreign policy message of the Romanian authorities. The establishment of the diplomatic relations with the Federal Republic of Germany, the non-compliance with Moscow's decision, followed by all the other members of the Warsaw Pact, of breaking the diplomatic relation with Israel due to *the six days war*, the specific Romanian position in the negotiations of the Nuclear Non-Proliferation Treaty - all represent decisions taken through a strong national interest filter, that prevailed over the imposed line by Moscow over the socialist camp. Romania was also the main opponent of the initiatives to consolidate the Soviet control over the Warsaw Pact and of

giving a supranational feature to this organisation. The different Romanian position within the Warsaw Pact benefited of a gradually enhanced attention from the West, as reflected included in the US documents and in those from the NATO Archives, quoted in this chapter, to underline the evolving Western perception on Romania. As an example, an assessment from February 1965 of the US Central Intelligence Agency mentions informal messages received from the Romanian side on its desire to leave the Warsaw Pact, if would have had this possibility, the US evaluations coming to the conclusion that Romania will act to further distance itself from the activities of the alliance. An assessment done by NATO in the same year, in autumn, starting from the conclusion that the Yugoslav dissidence in relation with Moscow has reached its limits, underlines the opinion of several allies in favour of refocusing the support towards stimulation the Romanian approach of enhancing independence from Moscow. Another relevant aspect, included in a report of the Minister of the Romanian Armed Forces, in June 1968, addressing the Soviet pressure towards consolidating the military institutions of the Pact, is the inclusion, as a possible way of action, of the withdrawal of Romania from the military structures of the Pact, while continuing to remain a member of the Alliance – actually broadly importing the way France acted inside NATO.

Among the significant elements identified in the NATO Archives regarding the approaches of this alliance on Romania, it is of relevance the fact that Romania became the top beneficiary of the credits offered by the NATO countries to the East-European states. The Western credits to Romania became roughly equal with the sum of the credits in the benefit of all the other East-Europeans, excepting Poland (that, after being the main beneficiary of such credits for a long period, passed on the second place).

The resumption, at the 1966 Bucharest meeting of the Political Consultative Committee, of the initiative of an European Security Conference, offered an opportunity for Romania. Besides the strong focus on the principles of the international law guiding the inter-states relations, the withdrawal of the foreign military basis and the simultaneously dissolution of both military alliance, became cornerstones of the Romanian vision on the European Security.

The non-participation of Romania to the invasion of Czechoslovakia by the USSR and the other five members of the Warsaw Pact, against “the Prague Spring” and the strong condemnation by the Romanian authorities of the invasion marked the highest moment of international affirmation of Romanian dissidence within the socialist camp. However, the weak

international reaction against the invasion shaped the future limits of the Romanian dissidence inside the Warsaw Pact. The *Doctrine of Limited Sovereignty*, issued by Leonid Brezhnev following the Czechoslovak crisis, became a paramount concern for the Romanian authorities. To counter this doctrine, the initiative of a European security conference offered the appropriate framework to act in this direction, and the Romanian diplomacy will do its utmost to exploit this opportunity.

The fifth chapter - *The road to the Helsinki Final Act of the Conference for Security and Cooperation in Europe. The activity of the Romanian diplomacy to invalidate `the Brezhnev Doctrine` (1969-1975)* – assesses, based on the developments of *détente*, the evolutions that led to organising the Conference for Security and Cooperation in Europe, the Romanian approaches to these evolutions and its contributions to the overall process, and the CSCE phases, highlighting the activity of the Romanian delegation within the negotiations process.

The Budapest meeting of the Political Consultative Committee, in March 1969, adopted important decision on reorganising the Warsaw Pact. Romania finally agreed to give up some of its objections on the proposals already discussed for a long while, but not on those regarding the creation of a committee of the Ministers for Foreign Affairs and of a permanent secretariat of the Pact. The paradox is that, while the military dimension of the Pact enhanced through that decisions, the military value of the alliance became of a secondary importance for Moscow, being overtaken again by the political one, practically returning to a situation similar to that of the '50s. The Budapest meeting adopted an *Appeal to all European countries*, asking for convening the proceedings and the agenda of a European security conference. The implementation of this proposal will have to wait until the conclusion of the FRG's "Eastern treaties" under the auspices of the *Neue-Ostpolitik* promoted by the Chancellor Willi Brandt, including the Agreement on Berlin, and the Moscow's agreement to engage in the Mutually and Balanced Force Reductions (MBFR) process.

Using US and Warsaw Pact documents, as well as documents from the Romanian and NATO Archives, it is followed the process that lead eventually to the CSCE, and particularly the Romanian approaches on this process and its specific positions in the context of the Warsaw Pact debates. There are also highlighted the major Romanian foreign policy actions during these years as well as their impact, but also the way the NATO documents are portraying the Western perception on Romania's conduct. It is significant that, during 1969-1975, five meetings between

Nicolae Ceaușescu and the US presidents Richard Nixon and, respectively, Gerald Ford, took place. President Nixon's visit to Romania in August 1969 was the first one a US president to a country belonging to the socialist camp.

The main focus of this chapter is on the activity of the Romanian delegation in the CSCE negotiations, since the multilateral preparatory talks that were launched in Helsinki on 22 November 1972 until the signing of the Helsinki Final Act, on 1 August 1975. The principal accent on the participation of the Romanian delegation in the negotiations process is on presenting the facts in connection with the goal of obtaining a set of principles and tools to counter the possibility of Russian further implementing of the *Doctrine of limited sovereignty* (known also as *Brezhnev Doctrine*). In this vein, the Romanian contribution to convening the procedural arrangements for the preliminary CSCE consultations at Dipoli Polytechnic School, which will be further reflected in the rules of procedure for the CSCE is detailed in this chapter.. Keeping the negotiations outside the political-military camps and with the full compliance to the principle of equal sovereignty for all participating countries to CSCE are procedural rules that Romania managed to promote successfully. It is also highlighted the way the negotiation on the *Declaration on Principles*, the essential part of the Final Act, took place. A specific contribution was provided by Romania in the negotiations of the principle of non-use of force and the threat with force, the only one from the Declarations of Principles that has associated implementation measures, mainly due to the efforts of the Romanian delegation. The relevance of this principle for invalidating the *Doctrine of limited sovereignty* is paramount. We documented the participation of the Romanian delegation to the CSCE negotiations mainly on non-published documents, in particular from the Romanian MFA Archives and from the NATO Archives, as well as on the memories of participants to the events. Combining the archives' documents with the testimonies of the participants to the negotiations processes provides a comprehensive perspective on the facts. The negotiations process is pointing out to the particular role Romania played within the socialist camp, having a distinct negotiating agenda from that of its allies from the Warsaw Pact. Under many aspects, the Romanian agenda was similar or very close to that of the neutral and non-aligned countries.

The CSCE Final Act fulfilled the Romanian objective of providing a set of guarantees against the possibility of applying the *Doctrine of limited sovereignty*. The result of the CSCE negotiations was a pan-European security arrangement which responded to the goal to provide to

the Romanian authorities a certain liberty of action outside of the Warsaw Pact, alliance that Romania was not in the position to formally quit. Further exploiting this opportunity was dependent of various factors, among them the international context and the conduct of the political authorities in Bucharest. In time, the results were not up to the optimistic expectations. Being the highest result of the East-West détente, the Final Act marked, at the same time, the engagement of the détente on the way towards its end. Romania, as the other socialist camp's members, will soon find itself in a defensive posture, given the Western focus on the human rights issues (Basket III of the Final Act). The internal evolutions in Romania, the strong ideological control of the Party over society and Nicolae Ceaușescu's cult of personality gradually undermined the international support built in time by the foreign policy.

The Helsinki Process' negotiations continue to remain, however, one of the biggest successes of the Romanian multilateral diplomacy. Since that moment, a key feature of the Romanian foreign policy remained its foundations on the principles of international law, including on the Helsinki Final Act.